

ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง การเปิดรับสื่อมวลชนและการสื่อสารระหว่างบุคคล เกี่ยวกับความรู้เรื่อง โรคเอดส์ ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในสถาบัน การศึกษาของรัฐ เขตอำเภอเมือง เชียงใหม่" ผู้วิจัยได้ศึกษาทฤษฎีและผล งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสาร ได้แก่ การสื่อสารมวลชน และ การสื่อสารระหว่างบุคคล

ส่วนที่ 2 ผลงานวิจัยด้านการสื่อสารมวลชนและการสื่อสารระหว่าง บุคคลที่เกี่ยวข้องกับโรคเอดส์และงานสาธารณสุขอื่น ๆ

ทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสาร

การสื่อสารตรงกับภาษาอังกฤษว่า Communication มาจากรากศัพท์ ภาษาละตินว่า Communis แปลว่า เหมือนกัน ร่วมกัน หรือคล้ายคลึงกัน (วาสนา จันทรสว่าง, 2534) นักวิชาการสาขาวิทยาศาสตร์และสาขาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องได้ให้คำนิยาม "การสื่อสาร" ไว้มากมายในแง่มุมต่าง ๆ ตามความ สนใจและวัตถุประสงค์ของนักวิชาการแต่ละกลุ่ม

อีโรดอร์ นิวคอมบ์ (Newcomb, 1953) กล่าวว่ากิจกรรมการสื่อสาร จะช่วยให้บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปมีความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นต่างๆ ในลักษณะ ที่คล้ายคลึงกันมากขึ้น

วิลเลียม (William, 1966) กล่าวว่า การสื่อสารคือการถ่ายทอด ความคิด ข่าวสารและทัศนคติต่าง ๆ จากบุคคลไปสู่อีกบุคคล

โรเจอร์ส (Rogers, 1973) กล่าวว่า การสื่อสารคือ เหตุการณ์ที่ต้องมีองค์ประกอบอย่างน้อยห้าชนิดที่เกิดขึ้นตามลำดับดังนี้

- (1) ผู้ส่งหรือผู้สร้าง
- (2) ส่งเข้าในรูปของสัญลักษณ์หรือเครื่องหมาย
- (3) ไปยัง
- (4) ผู้รับซึ่งมีอย่างน้อยหนึ่งคน
- (5) แล้วผู้รับตอบสนองอย่างพินิจพิเคราะห์

โรเจอร์ส และชูเมคเกอร์ (Rogers and Shoemaker, 1971) กล่าวว่า การสื่อสารเป็นกระบวนการถ่ายทอดข่าวสารจากผู้ส่ง ไปยังผู้รับ

มูตันและแมคโดนัลด์ (Mouton and McDonald, 1976) ให้ความหมายการสื่อสารว่าเป็นการกระทำร่วมกันหรือแลกเปลี่ยนกันเกี่ยวกับความคิด ความรู้สึก และการบอกกล่าวสัญลักษณ์ผ่านสื่อ

สวนิต ยมาภัย (2526) ให้นิยามว่า การสื่อสาร หมายถึง การติดต่อกันระหว่างมนุษย์เพื่อทำให้รับรู้เรื่องราว อันมีความหมายร่วมกัน และเกิดการตอบสนองต่อกัน

วิรัช ลภีรัตนกุล (2529) ให้นิยามว่า การสื่อสาร หมายถึง ศิลปะแห่งการถ่ายทอดข่าวสาร ความรู้สึกนึกคิด และทัศนคติจากบุคคลหนึ่ง ไปสู่อีกบุคคลหนึ่ง

ประมะ สตะเวทิน (2533) สรุปความหมายของการสื่อสารว่า การสื่อสารคือ กระบวนการของการถ่ายทอดสาร (message) จากบุคคลฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเรียกว่าผู้ส่งสาร (source) ไปยังบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่าผู้รับสาร (receiver) โดยผ่านสื่อ (channel)

การสื่อสารจึงเป็นสิ่งที่สำคัญต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม เป็นวิธีที่คนในสังคมใช้ติดต่อกันเพื่อที่จะบอกข่าวสารข้อมูล ความรู้สึกนึกคิด และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ต่อกัน โดยเฉพาะปัญหาสุขภาพอนามัยของประชาชน จะสามารถแก้ไขและพัฒนาอย่างมีคุณภาพได้นั้น ต้องอาศัยการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพเข้าช่วย

การสื่อสารมวลชน

การสื่อสารมวลชน (Mass Communication) เป็นกระบวนการสื่อสารที่มุ่งไปถึงมวลชน (mass) จำนวนมากซึ่งกระจุกกระจายอยู่ในที่ต่าง ๆ กัน ทั่วได้รับสารในเวลาพร้อมกันหรือในเวลาใกล้เคียงกัน โดยการถ่ายทอดผ่านสื่อสารมวลชนประเภทต่าง ๆ (วาสนา จันทรสว่าง, 2534) จึงกล่าวได้ว่าการสื่อสารมวลชนมีลักษณะพิเศษ แตกต่างจากการสื่อสารประเภทอื่น (Wright, 1975) คือ

1. เป็นการสื่อสารที่มุ่งไปยังผู้รับสารจำนวนมาก ซึ่งไม่รู้จักมักคุ้นกัน และมีความแตกต่างกันในเรื่องของเพศ อายุ อาชีพ การศึกษา ฐานะ เป็นต้น
2. มีการถ่ายทอดสารอย่างเปิดเผย มีลักษณะสาธารณะ และมักจะถึงผู้รับสารในเวลาไล่เลี่ยกัน สารอาจไม่มีความคงทนถาวร
3. ผู้ส่งสารมักจะดำเนินการส่งข่าวสารภายในองค์กรที่มีความสลับซับซ้อน อาจแบ่งงานตามความเหมาะสม และอาจต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง

การสื่อสารมวลชนได้เข้ามามีบทบาทหน้าที่ในสังคมทุกสังคม วิลเบอร์ ชแรมม์ (Schramm, 1964) แจกแจงหน้าที่ของการสื่อสารมวลชนไว้ 11 ประการ คือ

1. การสื่อสารมวลชนทำหน้าที่เป็นยามรายงานเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นให้ประชาชนได้ทราบ เพราะสามารถแจ้งข่าวสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นไปในเวลาอันรวดเร็ว
2. การสื่อสารมวลชนทำหน้าที่เปิดหูเปิดตาให้แก่ประชาชนได้รับรู้สารกว้างขวางมากยิ่งขึ้น เป็นการเสริมสร้างความเข้าใจที่มีต่อกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคม
3. การสื่อสารมวลชนกระตุ้นจุดความสนใจโดยการนำเสนอต่าง ๆ มาเสนอต่อประชาชนอันถือเสมือนหนึ่งเป็นเครื่องมือช่วยหรือเร่งเร้าเพื่อก่อให้ประชาชนเกิดความสนใจในการพัฒนาประเทศ

4. การสื่อสารมวลชนเป็นการเสนอสารเพื่อเพิ่มความทะเยอทะยานของคน และขจัดความเชื่อองมงายต่อโชควาสนา ภูตผีปีศาจ รวมทั้งความกลัวต่อการเปลี่ยนแปลงเพื่อนำพาไปสู่วิถีชีวิตที่ดีกว่า

5. การสื่อสารมวลชนเป็นการให้สารเพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาโดยการให้ความรู้ต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง และปลุกเร้าให้ประชาชนหันกลับมามองตนเองจากสภาพที่เป็นอยู่และสภาพที่ควรจะเป็น

6. การสื่อสารมวลชนทำหน้าที่เป็นการให้สารที่ช่วยในกระบวนการวินิจฉัยสั่งการโดยทางอ้อมในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติหรือค่านิยมที่ฝังแน่น

7. การสื่อสารมวลชนเป็นการให้ข้อมูลที่ช่วยในการตัดสินใจของบุคคลโดยสารที่ส่งออกไปทางสื่อมวลชนนั้นจะเป็นส่วนประกอบของการตัดสินใจ

8. การสื่อสารมวลชนเป็นการแพร่กระจายสารนิเทศที่จะช่วยสร้างผู้นำในประเทศกำลังพัฒนา เพื่อให้มีโอกาสที่จะนำการพัฒนาเข้ามาสู่การปฏิบัติ

9. การสื่อสารมวลชนช่วยเผยแพร่สารที่เป็นนโยบายของรัฐ ทำให้เกิดการอภิปรายแสดงความคิดเห็น ซึ่งเท่ากับทำให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ

10. การสื่อสารมวลชนทำหน้าที่เสนอข่าวสารในการควบคุมบัพัสถานของสังคม เพื่อเตือนประชาชนมิให้ประพฤติดีไปจากที่ยึดถือปฏิบัติกัน

11. การสื่อสารมวลชนอยู่ในฐานะการเป็นครูที่ให้สารการศึกษาแก่ประชาชนเพื่อเรียนรู้สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อชีวิตประจำวัน และการเสริมการศึกษาในโรงเรียน

จากที่กล่าวข้างต้น จะเห็นว่าเป็นการแจกแจงหน้าที่ออกเป็นข้อย่อย ๆ ซึ่งตามที่นิยมแล้วได้แบ่งหน้าที่หลักของการสื่อสารมวลชนออกเป็น 4 ประการโดยสามประการแรกเป็นไปตามที่ ฮาโรลด์ ดี ลาสเวลล์ (Harold D. Lasswell) ได้แบ่งไว้ ได้แก่ การตรวจตราสภาพแวดล้อมทางสังคม หรือที่เรียกว่าการแจ้งข่าวสาร การประสานส่วนต่าง ๆ ในสังคมให้รับกับสิ่งแวดล้อม หรือที่เรียกว่าการแสดงความคิดเห็น ชักจูงใจ และการถ่ายทอดมรดกทางสังคม หรือที่เรียกว่าการให้การศึกษา ส่วนประการที่สี่ เพิ่มเติมโดยวิลเบอร์ ชรามม์ (Schramm) และชาร์ลส์ อาร์ ไรท์ (Charles R. Wright) คือหน้าที่ให้ความบันเทิง

หน้าที่ทั้งหมดนี้เป็นหน้าที่การสื่อสารมวลชน แต่อย่างไรก็ตาม วาสนา จันทรสว่าง (2534) กล่าวว่า การที่จะมีอิทธิพลและมีประสิทธิภาพมากเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับสภาวการณ์ หรือเงื่อนไขบางอย่างเป็นกรณี ๆ ไป ซึ่งปัจจัยที่มีผลต่อ ประสิทธิภาพนี้ คือ

1. สื่อมวลชนเกือบทั้งหมด มีจุดมุ่งหมายเพื่อประกอบธุรกิจมากกว่า การคำนึงถึงประโยชน์ของประชาชนเป็นสำคัญ การทำหน้าที่ที่ควรกระทำจึงลดน้อยลง เนื่องด้วยสิ่งแวดล้อมทางธุรกิจ สื่อมวลชนไม่ต้องการสูญเสียรายได้ทางการค้าจากการหารายได้และการโฆษณา เพราะการที่ต้องลงทุนจำนวนมากจึงจำเป็นต้องแสวงหารายได้และหากำไร เพื่อความก้าวหน้าและความอยู่รอดของกิจการ ยกเว้นสื่อมวลชนที่เป็นของรัฐบาลซึ่งมีอยู่จำนวนน้อย และในจำนวนน้อยที่มีอยู่ก็ยังมีธุรกิจเข้าไปมีส่วนอยู่ด้วย เช่น สถานีวิทยุหรือสถานีโทรทัศน์บางแห่ง หน่วยงานราชการเป็นเจ้าของกิจการ แต่ผู้ดำเนินการ (โดยการเช่าหรือซื้อเวลา) ก็เป็นเอกชนที่มุ่งผลทางธุรกิจเป็นสำคัญ

2. สื่อมวลชนทุกประเภทอยู่ในการควบคุมกำกับดูแลของรัฐบาล ด้วยเหตุผลเพื่อความมั่นคงของประเทศ เพราะฉะนั้นสื่อมวลชนบางประเภทจึงมีหน้าที่เป็นเพียงกระบอกเสียงของรัฐบาล มุ่งโฆษณาประชาสัมพันธ์ โฆษณาชวนเชื่อ ผลงานของรัฐบาลมากกว่าการให้ข้อเท็จจริง ที่จะ เป็นประโยชน์สำหรับประชาชน หรือในการถ่ายทอดเสียงภาคบังคับมักจะเป็นทางการมากเกินไป การใช้ศัพท์แสง และการใช้ภาษาต่างประเทศของผู้บริหารและผู้นำบางคนซึ่งชาวบ้านธรรมดาโดยทั่วไปไม่อาจจะเข้าใจได้อย่างถูกต้อง

3. ลักษณะต่าง ๆ ของการสื่อสารมวลชน เช่น แหล่งสาร เนื้อหาของสาร และสถานการณ์ของการสื่อสาร เป็นต้น แหล่งสารของสื่อมวลชนส่วนมากยังรวมกลุ่มกันอยู่เฉพาะในนครหลวงหรือเมืองใหญ่ คนชนบทซึ่งเป็นกลุ่มคนจำนวนมากที่ยังถูกทอดทิ้งทั้งในด้านการรับสารและเนื้อหาของสาร แม้ว่าปัจจุบันเราจะมี การคมนาคมที่สะดวก คือสิ่งพิมพ์เข้าถึงโดยง่ายหรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์สามารถไปถึง แต่การเผยแพร่เนื้อหา ก็ยังไม่เป็นประโยชน์สำหรับกลุ่มคนโดยทั่วไปอย่างทั่วถึง อีกทั้งคุณภาพของเนื้อหา ก็ยังไม่เป็นประโยชน์ เป็นการสอนให้ต้องการเกินความ

จำเป็น การบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือย การเน้นด้านวัตถุ แต่ไม่ได้สอนวิธีการแก้ปัญหา เศรษฐกิจ หรือปรับปรุงวิถีชีวิตให้มีคุณภาพ

4. ทศนคติและกระบวนการเลือกของประชาชน กระบวนการเลือกของประชาชนจะเลือกรับสาร ดีความสาร และจดจำสาร โดยเฉพาะสารที่สอดคล้องกับค่านิยม ความเชื่อและทัศนคติดั้งเดิมของตนเท่านั้น การใช้การสื่อสารมวลชนอย่างเดียวเพื่อการชักจูงใจและเปลี่ยนแปลงทัศนคติจะใช้ไม่ได้ สื่อมวลชนจะทำได้เพียงการเสริมทัศนคติและแบบแผนพฤติกรรมที่เป็นอยู่ในขณะนั้นเท่านั้น

5. สถานการณ์บางอย่าง และคุณลักษณะบางประการของการสื่อสารมวลชนสามารถก่อให้เกิดผลโดยตรงด้วยตนเองได้ เช่นการทำหน้าที่สอน ให้การศึกษาหรือการเผยแพร่ข่าวสาร การสื่อสารมวลชนจะทำหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ แต่บางกรณี เช่น การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ การเปลี่ยนพฤติกรรม สื่อมวลชนไม่อาจกระทำให้ประสบผลสำเร็จได้โดยลำพัง แต่จำเป็นต้องใช้ร่วมกับสื่อชนิดอื่นคือสื่อบุคคล

กล่าวโดยสรุป เนื่องจากการสื่อสารมวลชนเป็นการสื่อสารที่มีบทบาทอย่างสำคัญในสภาพสังคมปัจจุบัน และเป็นการสื่อสารที่เข้าถึงประชาชนจำนวนมากได้ในเวลาเดียวกัน การได้ทราบถึงลักษณะ, หน้าที่, ระบบ และอิทธิพลของการสื่อสารมวลชน และสถาบันสื่อมวลชน ย่อมจะช่วยให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจและนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพในการสื่อสารกับมวลชน

การสื่อสารระหว่างบุคคล

โฮฟแลนด์ (Hovland, 1984 อ้างถึงในเมตตา กฤตวิทย์ และคณะ, 2530) ได้นิยามการสื่อสารระหว่างบุคคลว่าเป็น สถานการณ์ปฏิสัมพันธ์ซึ่งบุคคล (ผู้ส่งสาร) ส่งสิ่งแกเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของอีกบุคคลหนึ่ง (ผู้รับสาร) ในลักษณะซึ่งหน้ากัน

บรมะ สตะเวทิน (2533) กล่าวว่า การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) คือ การสื่อสารที่ประกอบด้วยบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มาทำการสื่อสารกันในลักษณะตัวต่อตัว (person-to-person)

กล่าวคือทั้งฝ่ายส่งสารและผู้รับสารสามารถที่จะติดต่อแลกเปลี่ยนสารกันได้โดยตรง (direct) ในขณะที่คนหนึ่งจะทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสารคนอื่น ๆ จะทำหน้าที่เป็นผู้รับสาร ดังนั้นการสื่อสารระหว่างบุคคลจึงเกิดขึ้นได้ทั้งในกรณีคน 2 คน เช่น การพูดคุยกันระหว่าง 2 คน, การเขียนจดหมายถึงกัน และการใช้โทรศัพท์คุยกัน เป็นต้น ในทำนองเดียวกัน การสื่อสารระหว่างบุคคลก็เกิดขึ้นได้ในกรณีของกลุ่มย่อย (small group) ซึ่งมีคนมากกว่า 2 คนขึ้นไปมารวมตัวกันในลักษณะที่สามารถติดต่อแลกเปลี่ยนสารกันได้โดยตรง เช่น การประชุมกลุ่มย่อย การเรียนในชั้นเรียน เป็นต้น

ในขณะที่การสื่อสารเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคมเพราะนอกเหนือจากความต้องการปัจจัยพื้นฐานในทุกด้านแล้ว มนุษย์ยังต้องการมีความสัมพันธ์กับบุคคล หรือกลุ่มบุคคลอื่น ในขณะเดียวกันก็ต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์บางอย่างในการอยู่ร่วมกันหรือมีความสัมพันธ์ต่อกัน

ในทางจิตวิทยาเห็นว่าการสื่อสารระหว่างบุคคลนั้น ยังมีความสำคัญนอกเหนือไปจากที่กล่าวแล้วข้างต้น คือเป็นกระบวนการที่จะสร้างอิทธิพล ความนึกคิด และเป็นกลไกหรือปัจจัยที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อพัฒนาบุคคลหรือหน่วยงาน

ความสำคัญและความจำเป็นของการสื่อสารระหว่างบุคคล พอจะประมวลได้ดังนี้

1. เพื่อต้องการคนพึ่งพาอาศัย
2. เพื่อเป็นที่ยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน
3. เพื่อให้เกิดความเข้าใจ ไว้วางใจ เชื่อใจในเรื่องราวต่าง ๆ ซึ่งกันและกัน
4. เพื่อขอและให้ความช่วยเหลือ ความร่วมมือ และเป็นส่วนร่วมในหมู่คณะ
5. เพื่อวินิจฉัยสั่งการ ประสานงาน และควบคุมงานให้ได้ผล
6. เพื่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ

ในความเป็นจริง บุคคล ๆ หนึ่งไม่ได้อยู่ลำพังคนเดียวในโลก แต่ต้องอยู่ร่วมกันและสื่อสารกับผู้อื่นเป็นประจำ โดยทั่วไปเราจะเห็นรูปแบบต่าง ๆ ของการสื่อสารระหว่างบุคคล ทั้งในกิจวัตรประจำวันและหน้าที่การงาน ซึ่ง เมตตา กฤตวิทย์ (มสธ., 2532) ได้แบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ตามเกณฑ์เหล่านี้ ได้แก่

1. การแบ่งประเภทการสื่อสารระหว่างบุคคลตามเป้าหมาย

การสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นการสื่อสารที่อาจเกิดขึ้นเอง โดยไม่ได้คาดการณ์หรือวางแผนล่วงหน้า เช่น การคุยกับคนแปลกหน้าในลิฟท์ การเข้าไปถามทางจากคนในละแวกหนึ่งๆ การทักทายเพื่อนหรือคนที่รู้จักในร้านอาหาร การกล่าวสวัสดีกับผู้บังคับบัญชา แต่ขณะเดียวกันการสื่อสารระหว่างบุคคลก็อาจเกิดขึ้นอย่างตั้งใจ มีเป้าหมายและการวางแผนล่วงหน้า เช่น การมอบหมายงานให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชา การสนทนาทางธุรกิจกับลูกค้า การออกไปสัมภาษณ์เพื่อขอข้อมูล หรือการโทรศัพท์เพื่อนัดหมายบุคคล เป็นต้น

เป้าหมายหลักโดยทั่วไปของการสื่อสารระหว่างบุคคลแบบตั้งใจ หรือแบบมีการวางแผนล่วงหน้า มีดังนี้

- 1.1 เพื่อค้นหาข้อเท็จจริงหรือเพื่อขอข้อมูล เช่น การสัมภาษณ์เกี่ยวกับความเป็นไปของเหตุการณ์
- 1.2 เพื่อบอกหรือแจ้งให้ทราบ หรือให้นำไปปฏิบัติ เช่น การสั่งงาน
- 1.3 เพื่อชักชวนหรือโน้มน้าวใจ เช่น การเจรจาต่อรองทางธุรกิจ
- 1.4 เพื่อให้ความเพลิดเพลินหรือความสบายใจ เช่น การสนทนาทั่วไป หรือการปรึกษาหารือเกี่ยวกับปัญหาบางอย่าง

2. การแบ่งประเภทการสื่อสารระหว่างบุคคลตามสื่อที่ใช้

2.1 การสื่อสารระหว่างบุคคลแบบผ่านสื่อหรือสิ่งคั่นกลางระหว่างผู้สื่อสาร เช่น การเขียนจดหมาย การพูดผ่านโทรศัพท์ภายใน (intercom) การพูดทางโทรศัพท์ การติดต่อผ่านเครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น ไม่ว่าจะเป็นจดหมาย โทรศัพท์ภายใน โทรศัพท์หรือเครื่องคอมพิวเตอร์ ต่างล้วนเป็นสื่อที่นำสารจากผู้สื่อสารคนหนึ่ง ไปยังผู้สื่อสารอีกคนหนึ่งทั้งนี้ผู้ส่งสารอาจได้รับปฏิกิริยา

ตอบสนองจากผู้รับสารในทันที เช่น การโทรศัพท์ หรือปฏิกิริยาตอบสนองนั้นอาจเป็นการตอบสนองซึ่งต้องอาศัยเวลาหรือแบบประวิงเวลา เช่น การเขียนจดหมาย เป็นต้น

2.2 การสื่อสารระหว่างบุคคลแบบไม่ผ่านสื่อใด ๆ หรือแบบเห็นหน้ากันโดยตรง เช่น ในการพูดคุยกับคนอื่นหรือในการสัมภาษณ์ คู่สื่อสารจะมีปฏิสัมพันธ์กันโดยตรง ฉะนั้นจึงสามารถแสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่าง ๆ ได้ในทันทีและทันควัน และเป็นปฏิกิริยาตอบสนองที่เราสามารถรับรู้ได้โดยผ่านประสาทรับรู้ทั้งห้ามากกว่าประเภทแรก

3. การแบ่งประเภทการสื่อสารระหว่างบุคคลตามลักษณะผู้รับสารในวันหนึ่ง ๆ เราอาจได้พูดคุยกับผู้คนมากมายหลายประเภท ทั้งที่รู้จักและไม่รู้จักและที่มาจากสภาพแวดล้อมและภูมิหลังต่าง ๆ กัน ซึ่งหากพิจารณาตามความแตกต่างของผู้รับสารแล้ว เราอาจแบ่งประเภทการสื่อสารระหว่างบุคคลออกเป็น 2 ประเภทด้วยกัน ดังนี้

3.1 การสื่อสารระหว่างบุคคลในวัฒนธรรมเดียวกัน เนื่องจากเป็นการสื่อสารกับบุคคลที่มาจากวัฒนธรรมเดียวกัน การสื่อสารจึงใช้ภาษาท้องถิ่นหรือภาษาประจำชาติเดียวกัน เครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ใช้จึงมักเป็นที่เข้าใจร่วมกันในสังคมนั้น

3.2 การสื่อสารระหว่างบุคคลต่างวัฒนธรรม การสื่อสารระหว่างบุคคลต่างวัฒนธรรมเราอาจจำเป็นต้องใช้ภาษาของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือภาษากลางในการติดต่อสื่อสาร ทั้งนี้ความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมนี้อาจแบ่งได้หลายระดับ ตั้งแต่ระดับประเทศ เช่น คนไทยสื่อสารกับคนอังกฤษ ระดับต่างภาคในประเทศเดียวกัน เช่น คนภาคเหนือติดต่อสื่อสารกับคนภาคใต้ ระดับต่างท้องถิ่น เช่น คนนครศรีธรรมราชติดต่อสื่อสารกับคนยะลา หรือระดับต่างอาชีพในท้องถิ่นหรือชุมชนเดียวกัน เช่น ครูติดต่อสื่อสารกับพระ เป็นต้น

สำหรับการสื่อสารระหว่างบุคคลนี้ เราสามารถแบ่งลักษณะความสัมพันธ์ในการสื่อสารระหว่างบุคคลได้ออกเป็น 2 แบบกว้าง ๆ คือ

1. แบบประกอบกันและแบบสมมาตร (Complementary and Symmetrical)

แบบประกอบกัน ได้แก่ ลักษณะการสื่อสารที่แสดงถึงความสัมพันธ์ที่ฝ่ายหนึ่งอยู่ในฐานะที่สูงกว่า เช่น พ่อแม่กับลูก นายจ้างกับลูกจ้าง หมอกับคนไข้ เป็นต้น

แบบสมมาตร ได้แก่ ลักษณะการสื่อสารที่แสดงถึงความสัมพันธ์อย่างเท่าเทียมกัน เช่น เพื่อนกับเพื่อน

2. แบบแข่งขันและแบบร่วมมือกัน (Competitive and Cooperative)

แบบแข่งขัน ได้แก่ ลักษณะการสื่อสารที่ฝ่ายหนึ่งพยายามเอาชนะอีกฝ่ายหนึ่ง

แบบร่วมมือ ได้แก่ ลักษณะการสื่อสารที่ต่างฝ่ายต่างให้ความร่วมมือและปรองดอง

การสื่อสารระหว่างบุคคลนี้ ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร สามารถโต้ตอบกันได้ทันที มักจะให้ประโยชน์แก่ที่ทำให้เกิดความเข้าใจร่วมกันได้ในเวลาอันรวดเร็ว และเป็นที่ยอมรับกันว่าการสื่อสารระหว่างบุคคลมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของบุคคลมากกว่าการสื่อสารมวลชน โดยลาซาร์สเฟลด์ และเมนเซล (Lazarsfeld and Menzel, 1968) ได้ให้เหตุผลที่ทำให้การสื่อสารระหว่างบุคคลมีประสิทธิภาพว่า

1. การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลสามารถจัดการเลือกรับสารของผู้ฟังได้ เนื่องจากการหลีกเลี่ยงการสนทนาหรือรับฟังเป็นไปได้ยากกว่าการรับฟังข่าวสารจากสื่อมวลชน โดยในการรับข่าวสารจากสื่อมวลชนนั้น ผู้รับสารอาจหลีกเลี่ยงไม่รับฟังเนื้อหาที่ขัดแย้งกับทัศนคติและความเชื่อของตน หรือเรื่องที่ตนไม่สนใจได้ง่าย

2. การติดต่อสื่อสารแบบเผชิญหน้ากัน เปิดโอกาสให้ผู้ส่งสารสามารถปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงเนื้อหาที่ใช้ในการสนทนาได้ในเวลาอันรวดเร็ว หากว่าเนื้อหาที่สนทนานั้นได้รับการต่อต้านจากคู่สนทนา

3. การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล มักจะมีลักษณะง่าย เป็นกันเอง จึงง่ายต่อการชักจูงใจให้คล้อยตาม

4. ผู้รับสารส่วนใหญ่มักจะเชื่อถือในข้อตัดสินใจและความคิดเห็นของผู้ที่เขารู้จักและนับถือมากกว่าบุคคลที่เขาไม่เคยรู้จักมาก่อน แล้วมาติดต่อสื่อสารด้วย

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะพบว่ามีความแตกต่างระหว่างการสื่อสารระหว่างบุคคลและการสื่อสารมวลชนอยู่ 8 ประการ ได้แก่ (มสธ., 2532)

1. ผลผลิตของสื่อมวลชนมีเพื่อการเปิดรับในช่วงสั้น ๆ เช่น ข่าว และความบันเทิง
2. การผลิตต้องมาจากองค์กร ไม่ใช่มาจากบุคคลเพียงหนึ่งหรือสองคน และใช้เทคโนโลยีสูง
3. การใช้เทคนิคทางการสื่อสารมวลชนมีความสลับซับซ้อนและมีมากมายหลายรูปแบบ
4. สารที่เป็นผลิตผลมุ่งที่คนส่วนใหญ่ ไม่ใช่คนกลุ่มเล็ก ๆ
5. การเข้าถึงมวลชนเป็นไปได้ง่าย เป็นการสื่อสารที่มุ่งทิศทางเดียว กล่าวคือ ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารไม่สามารถสลับเปลี่ยนหน้าที่กันได้
6. การสื่อสารมวลชนนี้ไม่สามารถรับการป้อนกลับได้โดยตรง
7. การป้อนกลับของการสื่อสารมวลชนอาจเกิดขึ้นได้ในการสื่อสารคราวต่อไป
8. การสื่อสารมวลชนมีการเสนอข้อมูลอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

การสื่อสารในงานสาธารณสุข

วาสนา จันทรส์ว่าง (2534) กล่าวว่า งานสาธารณสุขเป็นงานพัฒนาสุขภาพของประชาชน ส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในงานสาธารณสุข ส่งเสริมให้มีส่วนร่วมสนับสนุนการดำเนินงาน ตลอดจนมีความสามารถที่จะเรียนรู้การป้องกันโรคและควบคุมโรคต่าง ๆ ตามขีดความสามารถของตนและชุมชน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต ความกินดีอยู่ดีโดยส่วนรวมสู่การมีสุขภาพดีถ้วนหน้า

ประมะ สตะเวทิน (2533) กล่าวว่า การสื่อสารสาธารณสุข (Health Communication) เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมกรรมการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ,ทัศนคติและนโยบายด้านสุขภาพ, การวิจัยด้านการสื่อสารสาธารณสุข, การแก้ปัญหาจากระบบการสาธารณสุขด้วยการสื่อสาร การให้ความรู้ด้านสาธารณสุขแก่ชุมชน

สำหรับบทบาทต่าง ๆ ของการสื่อสารในงานสาธารณสุขที่ วาสนา จันทร์สว่าง (2534) กล่าวไว้ มีดังนี้

1. การเผยแพร่ข่าวสารและการเผยแพร่ความรู้ในงานสาธารณสุขไปยังประชาชนกลุ่มเป้าหมายหลัก และกลุ่มเป้าหมายรอง กลุ่มเป้าหมายหลักหมายถึง ผู้เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นโดยตรง เช่น ต้องการรณรงค์งดสูบบุหรี่ กลุ่มเป้าหมายหลักคือผู้สูบบุหรี่ กลุ่มเป้าหมายรองคือสมาชิกในครอบครัว ผู้ใกล้ชิดและผู้ร่วมงาน รวมทั้งบุคคลทั่วไปที่จะได้รับผลกระทบจากผู้สูบบุหรี่ เป็นต้น การเผยแพร่ความรู้และข่าวสารสาธารณสุขไปยังกลุ่มเป้าหมายในเรื่องต่าง ๆ นั้น นับว่ามีความสำคัญมาก เพราะวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือเพื่อให้เขาเหล่านั้นสามารถปฏิบัติได้ถูกต้อง ทำให้มีสุขภาพอนามัยดี ไม่ต้องเจ็บป่วยด้วยโรคที่สามารถป้องกันได้ เป็นผลดีทางด้านเศรษฐกิจของผู้นั่นเองและครอบครัว ตลอดจนเป็นผลดีในการประหยัดงบประมาณของรัฐบาลในค่าใช้จ่ายสำหรับการรักษาพยาบาลประชาชนที่เจ็บป่วยด้วยโรคต่าง ๆ

2. การโน้มน้าวใจและการชักจูงใจให้คล้อยตามและให้ปฏิบัติตามในเรื่องต่าง ๆ ในกรณีนี้ต่างจากการเผยแพร่ข่าวสารและการให้ความรู้ตรงที่การให้ความรู้เพื่อทำความเข้าใจเพื่อเปลี่ยนทัศนคติ แต่การโน้มน้าวใจมีวัตถุประสงค์เพื่อเปลี่ยนทัศนคติและให้เกิดพฤติกรรม เช่น การเผยแพร่ข่าวสารรณรงค์งดสูบบุหรี่ การโน้มน้าวใจมีความต้องการไม่เพียงแต่ให้ผู้สูบบุหรี่มีความคิดเห็นว่าบุหรี่มีพิษร้ายเท่านั้น แต่ยังมีความต้องการที่จะให้ทัศนคติเปลี่ยนพฤติกรรมมาให้เป็นผู้ไม่สูบบุหรี่ด้วย

3. การป้องกันแก้ไขความเข้าใจผิด โรคติดต่อบางโรคก่อให้เกิดความหวาดกลัวในหมู่ประชาชนทั่วไป เช่น โรคเอดส์ โดยที่เป็นโรคใหม่เพิ่งเกิดขึ้นไม่นานมานี้ ประชาชนยังขาดความรู้ และมีความเข้าใจผิด ๆ ทั้งในเรื่องการ

ป้องกันและการติดต่อ ฉะนั้นจำเป็นต้องใช้การสื่อสารเผยแพร่ข่าวสารเพื่อป้องกัน และควบคุมโรค

4. การกระตุ้นเตือนในการสาธารณสุขนั้น การกระตุ้นเตือน หมายถึง การย้ำหรือการซ้ำ หรือการเสนอข่าวสารเป็นระยะ ๆ เพื่อให้ผู้รับปฏิบัติตาม ใน การกระตุ้น ผู้ถูกกระตุ้นอาจมีประสบการณ์ ความรู้ และความเข้าใจ แต่ยังไม่ เปลี่ยนพฤติกรรม การกระตุ้นเตือนเป็นการกระตุ้นย้ำเตือนให้เปลี่ยนพฤติกรรม หรือให้ปฏิบัติตามที่ถูกกระตุ้นเตือน

5. การเสนอข่าวด่วน ในบางครั้ง เช่นกรณีเกิดโรคติดต่อหรือโรค ระบาดซึ่งเป็นความร้ายแรงและรวดเร็วมาก จำเป็นต้องมีการสื่อสารโดยรีบด่วน โดยเสนอข่าวด่วนเพื่อให้ประชาชนทราบถึงโรคติดต่อหรือโรคระบาดนั้น ซึ่งถ้ามี การใช้เทคนิคและกลวิธีที่ดีทั้งในประเทศและระหว่างประเทศแล้วจะทำให้สามารถ ป้องกันและควบคุมการแพร่กระจายของโรคได้อย่างทันต่อเหตุการณ์

6. การเตรียมชุมชน ในกรณีปกติไม่มีโรคติดต่อหรือโรคระบาดในชุมชน เพื่อความไม่ประมาทต้องมีการเตรียมชุมชนกลุ่มเป้าหมายไว้ โดยเฉพาะประชาชน ในวัยที่ต้องมีการระมัดระวังในเรื่องโรคภัยไข้เจ็บ เช่น เด็กและผู้ใหญ่วัยชรา เป็นต้น ต้องมีการสื่อสารประชาสัมพันธ์งานสาธารณสุขตลอดเวลาในเรื่องต่าง ๆ ตามเทศกาล เช่น ก่อนถึงฤดูฝนและต้นฤดูฝน ต้องเตรียมพร้อมในการป้องกันโรคไข้เลือดออกหรือโรคอื่นที่เกิดขึ้นชุกในฤดูฝน เป็นต้น

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเกี่ยวกับการสื่อสารมวลชนและการสื่อสารระหว่างบุคคลที่ เกี่ยวข้องกับโรคเอดส์

ศูนย์วิจัยและพัฒนา คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล และสมาคมเร่งรัดพัฒนาคุณภาพชีวิต (2528) ได้ร่วมกันจัดนิทรรศการและกิจกรรม เผยแพร่ความรู้เรื่องโรคเอดส์ที่เมืองพัทยา เมื่อวันที่ 6-7 กันยายน 2528 และได้ทำการวิจัยเชิงสำรวจในกิจกรรมครั้งนี้เพื่อสำรวจถึงความเข้าใจและความตื่นตัว ในการป้องกันโรคเอดส์ของผู้ประกอบอาชีพพิเศษทั้งชายและหญิงจำนวน 88 ราย

พบว่า กลุ่มอายุ 21-25 ปี มีจำนวนมากที่สุด ส่วนใหญ่ร้อยละ 52.27 จบการศึกษาระดับประถมศึกษา รองลงมาร้อยละ 40.91 จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ ร้อยละ 88.64 เคยได้ยินชื่อโรคเอดส์มาก่อน ร้อยละ 10.36 ที่ไม่เคยได้ยิน ร้อยละ 69.32 เชื่อว่าโรคเอดส์มีความรุนแรงมาก ผู้ป่วยส่วนใหญ่จะต้องตาย ร้อยละ 7.95 เชื่อว่ามีความรุนแรงรักษาได้ ร้อยละ 22.73 ตอบว่าไม่ทราบร้อยละ 70.45 เข้าใจว่ารักร่วมเพศเป็นสาเหตุแห่งการติดต่อของโรค ร้อยละ 29.55 ไม่ทราบว่าโรคเอดส์ติดต่อกันได้อย่างไร ร้อยละ 92.05 กล่าวว่าตนจะเป็นโรคเอดส์ มีเพียงร้อยละ 7.95 ที่กล่าวว่าไม่กลัว ร้อยละ 72.22 เห็นว่าอาชีพของตนเสี่ยงต่อการติดโรคเอดส์ ร้อยละ 85.22 เห็นว่าควรมีการให้ความรู้เรื่องโรคเอดส์แก่พวกตน ร้อยละ 64.76 ไม่ทราบว่าโรคเอดส์มีอาการเป็นอย่างไร ร้อยละ 28.41 คิดว่าหากเป็นโรคเอดส์แล้วไม่รู้จะแจ้งใคร ร้อยละ 37.50 ไม่ทราบว่าป้องกันตนเองจากโรคเอดส์ได้อย่างไร ร้อยละ 48.80 ไม่ทราบว่าจะทำอย่างไรแม้ต้องทำงานเสี่ยงกับโรคนี้ ร้อยละ 84.09 คิดว่าการเผยแพร่ความรู้เรื่องโรคเอดส์เป็นประโยชน์ ร้อยละ 27.27 ไม่ทราบว่าจะไปตรวจเช็คได้ที่ใด

จากผลการวิจัย คณะผู้วิจัยได้สรุปและมีข้อเสนอแนะคือ พบว่าผู้ประกอบการเป็นจำนวนมากมีความรู้ความเข้าใจต่อโรคเอดส์ยังไม่ถูกต้อง และยังไม่มีความรู้เกี่ยวกับโรคนี้ ทั้ง ๆ ที่พวกตนมีอาชีพที่เสี่ยงต่อการติดโรคนี้ ส่วนใหญ่ที่ประกอบอาชีพดังกล่าวนี้มีความรู้สึกกลัวว่าตนจะเป็นโรคเอดส์ แต่ด้วยความจำเป็นบีบบังคับ จึงทำให้ยังคงต้องประกอบอาชีพที่เสี่ยงต่อการเป็นโรคเอดส์อยู่เหมือนเดิม ผู้เป็นตัวอย่างมีความพอใจและเห็นด้วยอย่างยิ่งกับการเผยแพร่ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพิษภัยของโรคนี้

พวงทิพย์ ชัยพิบาลสฤณี ศึกษาเรื่องสภาวะจิตสังคมของผู้ติดเชื้อเอดส์ โดยศึกษาในชายติดเชื้อเอดส์ที่มีประวัติรักร่วมเพศ จำนวน 6 คน ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบลึก พบว่าความรู้สึกนึกคิดครั้งแรกที่รู้ว่าติดเชื้อเอดส์คือ ความเสียใจ ร้องไห้ รู้สึกผิด และบางรายคิดที่จะฆ่าตัวตาย บุคคลในครอบครัวที่ให้การปลอบใจให้กำลังใจส่วนมากเป็นเพศหญิงคือ มารดา พี่สาวและน้องสาว เป็นเหตุให้เขามีกำลังใจและได้ทบทวนกำลังใจความคิด และความสามารถที่มีช่วยเหลืองานของผู้อื่น

ด้วย สิ่งที่เขาต้องการคือความเข้าใจ การยอมรับ และสัมพันธภาพที่ดีจากสมาชิกในครอบครัว และผู้ที่ให้การดูแลด้านสุขภาพอนามัย

ด้านการดูแลตนเองหลังจากการติดเชื้อเอดส์ ประกอบด้วยการดูแลตนเองในชีวิตประจำวัน พบว่า เขามีความระมัดระวังในด้านสุขภาพอนามัยส่วนบุคคล และการออกกำลังกายมากขึ้น ในด้านพฤติกรรมทางเพศสัมพันธ์ได้เปลี่ยนไปหลังจาก รู้ตัวว่าติดเชื้อเอดส์ กล่าวคือลดจำนวนเพศสัมพันธ์ลง ใช้ถุงยางอนามัยเพิ่มขึ้นเมื่อมีเพศสัมพันธ์ และใช้วิธีสำเร็จความใคร่ด้วยตนเอง (masturbation) มากขึ้น

อภิญา เวชชัย และคณะ (2532) ศึกษาเกี่ยวกับผู้ติดเชื้อเอดส์และครอบครัว พบว่า ผู้ติดเชื้อส่วนใหญ่ยังอาศัยอยู่กับครอบครัวและเครือญาติ โดยไม่ได้บอกให้ครอบครัวทราบเพราะรู้สึกว่าคุณวันนี้ครอบครัวก็รังเกียจอยู่แล้ว ยิ่งถ้าทราบว่าติดเชื้อเอดส์ก็จะถูกรังเกียจยิ่งขึ้นและบางที่อาจถูกไล่ไม่ให้อยู่ด้วย ดังนั้นจึงเพียงแต่ต้องระมัดระวังตัวเองในเรื่องการแพร่เชื้อ

และจากการศึกษาวิจัยในผู้ติดเชื้อเอดส์พบว่า เมื่อเขาเหล่านั้นมีปัญหาบุคคลที่จะปรึกษาด้วยคือเพื่อน เพราะสังคมทั่วไปมองภาพลักษณ์ของกลุ่มนี้ว่า เป็นผู้เบี่ยงเบนทางสังคมจากแบบแผนประเพณีที่เป็นที่ยอมรับของสังคม ทำให้คนเหล่านี้ถูกกีดกันและต้องโดดเดี่ยวตัวเองจากครอบครัว หันไปมีความสัมพันธ์กับผู้ที่อยู่ในชะตากรรมเดียวกันกับตนเอง กลุ่มเพื่อนจึงเป็นกลุ่มที่สำคัญกลุ่มหนึ่งในแง่ของเครือข่ายการสนับสนุนทางสังคมต่อผู้ป่วย

กาญจน์ หวังถิรธานาย (2531) ศึกษาการเปิดรับข่าวสารกับความรู้ และการป้องกันโรคเอดส์ในหญิงอาชีพพิเศษและชายรักร่วมเพศ ในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า สื่อหนังสือพิมพ์เป็นสื่อที่ให้ความรู้แก่กลุ่มตัวอย่างมากที่สุด รองมาคือ วิทยุและสื่อสิ่งพิมพ์ ตามลำดับ ส่วนความรู้และการป้องกันโรคเอดส์ พบว่า กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดทราบหรือเคยได้ยินเรื่องโรคเอดส์ ส่วนใหญ่ตอบถูกว่าโรคเอดส์คืออะไร ติดต่อกันอย่างไร คนไหนคือกลุ่มเสี่ยงต่อโรคเอดส์สูง และรู้ว่า จะป้องกันโรคเอดส์ได้ด้วยถุงยางอนามัย แต่ส่วนใหญ่ตอบไม่ถูกว่าอาการสำคัญของโรคระยะแสดงอาการเต็มทีนั้นเป็นอย่างไร สำหรับด้านการปฏิบัติตนเพื่อป้องกันโรคเอดส์นั้น ถึงแม้ว่าส่วนใหญ่จะรู้ว่าป้องกันได้ด้วยถุงยางอนามัย แต่ก็ไม่นิยมใช้ เพราะคู่นอนไม่ชอบหรือไม่ยอมใช้

วรรณิกา เรืองสัจ (2532) การศึกษาเกี่ยวกับความรู้เรื่องโรคเอดส์ของเยาวชนไทยอายุ 15-24 ปี พบว่า เขตที่อยู่อาศัยของเยาวชนมีความสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับอาการ การติดต่อ และการป้องกันโรคเอดส์ของเยาวชน โดยที่เยาวชนในเขตเมืองมีความรู้ดังกล่าวถูกต้องมากกว่าเยาวชนในเขตชนบท

เกศินี จุฑาวิจิตร (2533) ศึกษาพฤติกรรมการสื่อสารในระดับครอบครัวของผู้ติดเชื้อเอดส์และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการอยู่ร่วมกันโดยไม่มี การรังเกียจหรือแบ่งแยก เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการรณรงค์แก้ปัญหาอย่างมีทิศทางที่ชัดเจน ผลการวิจัยพบว่า ผู้ติดเชื้อเอดส์ส่วนใหญ่อยังคงอาศัยอยู่กับครอบครัว ส่วนผู้ที่ไม่ได้อาศัยอยู่กับครอบครัวนั้น เป็นเพราะสาเหตุอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับการติดเชื้อเอดส์ ผู้ติดเชื้อเอดส์ส่วนใหญ่ปรับตัวได้จนอยู่ในสภาพที่ยอมรับความเป็นจริง และแม้จะมีความวิตกกังวลบ้าง แต่ก็ไม่ได้เลือกที่มีปฏิสัมพันธ์กับผู้ที่อยู่ในชะตากรรมเดียวกัน นอกจากนี้ยังมีความคิดที่อยากจะทำประโยชน์ให้กับสังคมอีกด้วย

ผู้ติดเชื้อเอดส์ส่วนใหญ่และครอบครัวจะเปิดรับข่าวสารทั่วไปทางหนังสือพิมพ์มากที่สุด สื่อที่เปิดรับน้อยที่สุดคือ ภาพยนตร์ แทบทั้งหมดได้รับรู้เรื่องโรคเอดส์จากโทรทัศน์มากที่สุด รองลงมาคือ สื่อบุคคล ได้แก่ นักสังคมสงเคราะห์และเพื่อน ซึ่งจากการทดสอบความรู้เรื่องโรคเอดส์พบว่าส่วนใหญ่มีความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับโรคและความรู้ความเข้าใจในการอยู่ร่วมกันอย่างถูกต้อง

ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข โดยไม่มีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการติดเชื้อ ได้แก่ ความคิดความเชื่อที่ว่า "ไม่มีอาการแปลว่า ไม่มีโรค" และ "เป็นเอดส์ดีกว่าติดยาเสพติด" ความรัก ความเข้าใจและความผูกพันระหว่างกัน ความรู้ที่ถูกต้องในเรื่องการป้องกันและการไม่เปิดเผยความเป็นจริงของผลการตรวจเลือด

สิริวิมล ชาญเวชช์ (2533) วิเคราะห์เนื้อหาในหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทย 4 ชื่อฉบับโดยจำแนกเป็นหนังสือพิมพ์เน้นคุณภาพ (มติชน, สยามรัฐ) และเน้นประชานิยม (ไทยรัฐ, เดลินิวส์) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความแตกต่างระหว่างหนังสือพิมพ์เน้นคุณภาพ และหนังสือพิมพ์เน้นประชานิยมด้านความถี่ในการนำเสนอเนื้อหาเรื่องโรคเอดส์เปรียบเทียบช่วงก่อนและหลังการรณรงค์ (1

เมษายน 2530-30 กันยายน 2530 และ 1 ตุลาคม 2530 ถึง 31 มีนาคม 2531) รูปแบบ, เนื้อที่, ทิศทางการพาดหัวข่าว, แหล่งข้อมูล (sources) และเนื้อหาสาระที่เน้นถึงเรื่องโรคเอดส์

ผลการวิจัยพบว่า การเปรียบเทียบความแตกต่างด้านความถี่ในการนำเสนอเนื้อหาเรื่องโรคเอดส์ระหว่างหนังสือพิมพ์เน้นคุณภาพ และหนังสือพิมพ์เน้นประชานิยม ช่วงก่อนและหลังการรณรงค์ไม่แตกต่างกัน ด้านรูปแบบจำแนกเป็นข่าว, บทความ, คอลัมน์สังคมซุบซิบ, การ์ตูน คอลัมน์ถามตอบปัญหาทางการแพทย์, บทบรรณาธิการ และโฆษณา พบว่า หนังสือพิมพ์ทั้งสองประเภทนำเสนอไม่แตกต่างกัน ด้านเนื้อที่ก็เช่นกัน ด้านทิศทางการพาดหัวข่าวสาร จำแนกเป็นทิศทางบวก, กลาง, ลบ พบว่า หนังสือพิมพ์ทั้งสองประเภทไม่มีความแตกต่างกันในการนำเสนอ ด้านแหล่งข้อมูลจำแนกเป็น อาการของโรค, การติดต่อ, การค้นพบผู้ป่วย, ผลกระทบทางเศรษฐกิจ, ผลกระทบทางสังคมและการป้องกันแก้ไข พบว่ามีความแตกต่างกันเฉพาะการเน้นผลกระทบทางสังคม โดยหนังสือพิมพ์เน้นคุณภาพจะนำเสนอเรื่องโรคเอดส์ในด้านผลกระทบต่อสังคมมากกว่าหนังสือพิมพ์ประชานิยม

งานวิจัยด้านการสื่อสารมวลชนและการสื่อสารระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้องกับงานสาธารณสุขอื่น ๆ

ปรารภณา มาลัยขวัญ (2532) ศึกษาสภาพความต้องการ และปัญหาการใช้สื่อเพื่อการเผยแพร่ความรู้ด้านสุขภาพอนามัยสำหรับประชาชนของเจ้าหน้าที่ศูนย์บริการสาธารณสุข สังกัด กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า

สภาพของสื่อที่เจ้าหน้าที่ศูนย์บริการสาธารณสุขใช้ประกอบการเผยแพร่ความรู้ด้านสุขภาพอนามัยสำหรับประชาชน มีดังนี้คือ

- (1) สื่อที่เจ้าหน้าที่ใช้บ่อยครั้งกว่าสื่อประเภทอื่น คือ ใบปลิวและแผ่นพับ และโปสเตอร์ และสื่อทั้ง 2 ประเภทนี้มีปริมาณมากและมีคุณภาพดีมาก
- (2) สื่อที่มีในปริมาณปานกลาง คือ ภาพพลิกและเทปบันทึกเสียง
- (3) สื่อที่มีคุณภาพดีคือ ภาพพลิก เทปโทรทัศน์ เทปบันทึกเสียง และของจริง/ของตัวอย่าง นอกนั้นมีคุณภาพพอใช้

(4) หน่วยงานที่เป็นแหล่งให้การสนับสนุนสื่อแก่ศูนย์บริการสาธารณสุขมากกว่าแหล่งอื่นคือหน่วยงานสุศึกษาของส่งเสริมสาธารณสุข สำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร และ

(5) สื่อที่ได้จากหน่วยงานสุศึกษาและกองทุนสาธารณสุขมีคุณภาพดี มาก สื่อที่ได้จากหน่วยงานอื่นในสังกัดกรุงเทพมหานครและกระทรวงสาธารณสุขมีคุณภาพดี

พรพรรณ ไม้สุพร (2532) ศึกษาการเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุขต่อสื่อมวลชนของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และวิเคราะห์เนื้อหาที่น่าสนใจที่ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทย 6 ชื่อฉบับ ได้แก่ มติชน สยามรัฐ บ้านเมือง แนวหน้า ไทยรัฐ และเดลินิวส์ ในระหว่างวันที่ 1 ตุลาคม 2531 ถึงวันที่ 30 กันยายน 2532 ผลการวิจัยพบว่าหนังสือพิมพ์รายวันทั้ง 6 ชื่อฉบับที่ศึกษายังมีปริมาณการนำเสนอข่าวสารด้านคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุขทั้งปริมาณที่วัดเป็นความถี่ (จำนวนชิ้น) และประมาณที่วัดเป็นเนื้อที่ (ตารางนิ้ว) น้อยมาก คือ ไม่ถึงร้อยละ 1 ของเนื้อหาที่หนังสือพิมพ์รายวันเสนอแต่ละวัน นอกจากนี้หนังสือพิมพ์รายวันทั้ง 6 ชื่อฉบับ ต่างก็ให้ความสำคัญกับการเสนอเนื้อหาการคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุข 3 ประเภทแรกคือ 1.อาหาร 2.ยาเสพติด, บุหรี่ และแอลกอฮอล์ 3.ยา มากกว่าประเภทอื่น

ศักดิ์ชัย ศรีสอน (2532) ศึกษาถึงพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับเพศศึกษาจากหนังสือพิมพ์และนิตยสาร และศึกษาถึงความคิดเห็นในเรื่องเพศศึกษาของนักศึกษาครูหญิงชายในมหาวิทยาลัยรัตนโกสินทร์ ผลการวิจัยพบว่า โดยสัดส่วนแล้วนักศึกษาชายส่วนใหญ่อ่านเรื่องเพศศึกษาจากหนังสือพิมพ์และนิตยสารมากกว่านักศึกษาหญิง นักศึกษาส่วนใหญ่อ่านนิตยสารมากกว่าหนังสือพิมพ์ นิตยสารที่นักศึกษาครูอ่านเรื่องเพศศึกษามากที่สุดคือนิตยสารดาราภาพยนตร์ รองลงมาคือ ใกล้เคียง ส่วนหนังสือพิมพ์ที่นักศึกษาอ่านเรื่องเพศศึกษามากที่สุดคือเดลินิวส์ รองลงมาคือ ไทยรัฐ แหล่งที่มาของหนังสือพิมพ์และนิตยสารที่นักศึกษาอ่านนั้น ส่วนใหญ่มาจากห้องสมุด คอลัมน์ทางเพศที่นักศึกษาสนใจอ่านมากที่สุดคือคอลัมน์เกี่ยวกับเรื่องสุข

วิทยาทางเพศในรอบ 1 เดือน นักศึกษาอ่านเรื่องเพศศึกษาไม่เป็นประจำ และเห็นว่าเรื่องเพศศึกษาเป็นเรื่องควรรู้ ในการนำความรู้เกี่ยวกับเรื่องเพศศึกษาที่อ่านจากหนังสือพิมพ์และนิตยสารไปใช้ ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านโรคต่างๆ และการป้องกันโรค ด้านสุขอนามัยทางเพศ นักศึกษาชายอ่านมากที่สุดคือ ปัญหาการมีความสัมพันธ์ทางเพศ รองลงมาคือโรคต่าง ๆ และการป้องกัน สำหรับสาเหตุที่นักศึกษาครูไม่อ่านคอลัมน์เพศศึกษา พบว่า ส่วนใหญ่เกิดจากความไม่สนใจ โดยเห็นว่าเป็นเรื่องไร้สาระ

อุลีษา ชุตบุญธรรม (2532) ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการรับข่าวสารกับความเชื่อทางสุขภาพของผู้เข้าร่วมโครงการเลิกสูบบุหรี่ ของสำนักอนามัยกรุงเทพมหานคร โดยมีกลุ่มตัวอย่างจำนวน 150 คน ผลการวิจัยพบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการเลิกสูบบุหรี่จากสื่อโปสเตอร์มากที่สุด และส่วนใหญ่มีความรู้สึกต่อข่าวสารในระดับกลัวมาก ส่วนในเรื่องความเชื่อทางสุขภาพนั้น พบว่าเกือบทั้งหมดมีความเชื่อทางสุขภาพอยู่ในระดับสูง โดยมีการรับรู้เกี่ยวกับความรุนแรงของโรคที่เกิดจากการสูบบุหรี่สูงที่สุด

พิมพ์ร ยศแก้ว (2530) ศึกษาเรื่องความรู้ ทักษะคติ และการปฏิบัติเกี่ยวกับสุขภาพผู้บริโภคของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนเทศบาลเขตการศึกษา 8 พบว่า จากที่สื่อมวลชนต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ มีการเผยแพร่ความรู้ในเรื่องการคุ้มครองผู้บริโภคจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในภาครัฐและเอกชนเพิ่มมากขึ้น มีส่วนช่วยให้นักเรียนตระหนักถึงความสำคัญในเรื่องของการบริโภคและการเป็นผู้บริโภค นอกจากนี้ยังพบว่า การปฏิบัติในเรื่องยาและการใช้ยาอยู่ในระดับดีมาก เพราะปัจจุบันมีการรณรงค์เรื่องอันตรายจากการใช้ยาชุดแพร่หลายทั้งทางหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ รวมทั้งมีบทลงโทษสำหรับผู้จำหน่ายยาชุด

สำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคร่วมกับสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2528) ได้ทำการสำรวจ "โครงการสำรวจความรู้ความคิดเห็นของประชาชน

ในเรื่องการคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ.2528" กลุ่มตัวอย่างเป็นประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไปทั่วประเทศ ผลการสำรวจที่สำคัญ ส่วนใหญ่เห็นว่าการคุ้มครองผู้บริโภคมีความจำเป็น และเคยได้รับทราบข่าวสารหรือความรู้เรื่องการคุ้มครองผู้บริโภค จากสื่อโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ เอกสารและโปสเตอร์การสัมมนา ฝึกอบรมและนิทรรศการ เรียงตามลำดับ แต่ส่วนใหญ่ไม่ทราบว่า มี พ.ร.บ. คุ้มครองผู้บริโภค สำหรับการเลือกซื้อสินค้าโดยทั่วไป ผู้บริโภคใช้คุณภาพของสินค้าเป็นหลักในการซื้อสินค้ามากที่สุด และเห็นว่าจลาจลสินค้ามีประโยชน์

บำรุง สุขพรรณ (2522) ศึกษาบทบาทของสื่อในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การวางแผนครอบครัว โดยศึกษาผู้มารับบริการวางแผนครอบครัวที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ (สภากาชาดไทย) และที่สำนักบริการวางแผนครอบครัว จำนวน 120 คน พบว่าผู้มารับบริการการวางแผนครอบครัวได้ยินหรือเห็นเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัวบ่อยที่สุดจากป้ายโฆษณาตามป้ายรถเมล์มากที่สุดถึงร้อยละ 62.5 จากวิทยุร้อยละ 26.67 จากญาติและเพื่อนที่ทำงานและเอกสารสิ่งพิมพ์ไม่เกินร้อยละ 5 และยังพบว่าการวางแผนครอบครัวจะบรรลุเป้าหมายนั้นจะต้องใช้เจ้าหน้าที่ไปจูงใจและชักชวนชาวบ้านด้วย

ปรียา อันตระกูล (2522) ศึกษาความรู้และทัศนคติของนักเรียนชั้นมัธยมตอนปลายในเขตกรุงเทพมหานครในด้านเพศศึกษาและการวางแผนครอบครัว ผลการศึกษาปัจจัยทางเศรษฐกิจ พบว่า นักเรียนที่มีบิดามีอาชีพแพทย์ บุรุษพยาบาล จะมีความรู้ด้านเพศศึกษามากกว่าอาชีพอื่น ๆ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในต่างประเทศ

แฮนเวน เอดวิน เยน (Han-Wen Edwin Yen, 1977) ศึกษาแหล่งความรู้เกี่ยวกับความรู้สึกต้องการศึกษาชีวิตครอบครัว และเพศศึกษาของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 จำนวน 156 คน ของ Tiwan Provincial Taiching Junior Teacher's College พบว่าระดับความรู้เกี่ยวกับเรื่องชีวิตครอบครัว

และเพศศึกษาอยู่ในระดับต่ำ นักศึกษาส่วนใหญ่ได้รับความรู้เกี่ยวกับเรื่องชีวิตครอบครัวและเพศศึกษาจากหนังสือ หนังสือพิมพ์และนิตยสาร และนักศึกษามีความต้องการเกี่ยวกับชีวิตและครอบครัวมากขึ้น โดยต้องการให้วิทยาลัยเปิดสอนวิชาเกี่ยวกับชีวิตครอบครัวและเพศศึกษา

รูเบนสไตน์ (Rubenstein, 1975) ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างความสนใจของนักศึกษากับความรู้อาวสารจากหนังสือและสิ่งพิมพ์ในเรื่องเพศศึกษาสำหรับวัยรุ่น โดยสำรวจจากนักเรียนหญิง 76 คน นักเรียนชาย 90 คน จากโรงเรียน 5 แห่ง ในบอสตัน พบว่า มีความแตกต่างกันระหว่างนักเรียนหญิงและนักเรียนชายในเรื่องบทบาททางสังคมและเพศ โดยนักเรียนหญิงสนใจในประเด็นการสืบพันธุ์ การมีเพศสัมพันธ์มากกว่านักเรียนชาย และนักเรียนในโรงเรียนคาทอลิกมีความรู้เรื่องเพศน้อยกว่านักเรียนโรงเรียนราษฎร์เป็น 2 เท่า

เออร์เนสท์ อี.บอสช์ (Ernest E. Boesch, 1972 อ้างถึงใน กินิกิตยัคคานนท์, 2516) วิจัยค้นคว้าในหน่วยงานของกระทรวงสาธารณสุขที่จังหวัดอยุธยา ลพบุรี นครสวรรค์ และกรุงเทพฯ โดยใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์แพทย์และคนไข้ และจากบันทึกการสนทนาซักถามระหว่างแพทย์กับคนไข้ในการตรวจโรคแผนกคนไข้ นอก พบว่า การเจ็บไข้ได้ป่วยไม่ได้มีส่วนได้ส่วนเสียเฉพาะตัวคนไข้เท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับครอบครัวและพวกเพื่อนบ้านด้วย การจะเชื่อตามคำแนะนำของแพทย์หรือไม่ขึ้นอยู่กับครั้งขึ้นอยู่กับครอบครัว เพื่อนบ้าน และพี่น้อง

บรัสและฟิชเชอร์ (Bruess and Fisher, 1970) ทำการสำรวจเรื่องความเชื่อที่ผิดในเรื่องสุขภาพผู้บริโภค พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ตอบผิดในเรื่องพระราชบัญญัติต่าง ๆ และการคุ้มครองทางกฎหมาย โดยมีความเชื่ออย่างผิดๆ ว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพอนามัยของประชาชนมีบทบาทในการออกพระราชบัญญัติต่าง ๆ ที่จำเป็นเพื่อส่งเสริมและป้องกันสุขภาพอนามัยของชุมชนส่วนใหญ่ตอบถูกในเรื่องเกี่ยวกับการโฆษณาเผยแพร่ข่าวสารสุขภาพอนามัย โดยเชื่อว่าพระราชบัญญัติต่าง ๆ จะประกันว่าผลิตภัณฑ์ที่โฆษณานั้นเชื่อถือได้ และต้อง

ได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการในท้องถิ่นแล้วว่าปลอดภัยและให้ผลดีค่า
โฆษณา

แฮฟเนอร์ และ เคิร์ท (Haefner and Kircht, 1970) ทำการศึกษาเรื่องการจูงใจและผลของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเกี่ยวกับความเชื่อด้านสุขภาพอนามัย พบว่า กลุ่มทดลองที่ใช้ภาพยนตร์เป็นอุปกรณ์ประกอบการจูงใจมีการเปลี่ยนแปลงความเชื่อด้านสุขภาพอนามัยมากกว่ากลุ่มที่ไม่ได้ใช้อุปกรณ์

ฮอคค์ แวน (Hyock Kwan, 1976) ทำการสำรวจทัศนคติที่มีต่อการวางแผนครอบครัวและการเรียนรู้วิธีต่าง ๆ ตลอดจนการรับมาปฏิบัติของสตรีชาวเกาหลีที่สมรสแล้ว พบว่าในกลุ่มอายุ 30-34 ปี มีอัตราการรับรู้สูงถึงร้อยละ 91.7 และส่วนมากเป็นผู้ที่มีการศึกษาสูง สื่อสำคัญที่ช่วยให้ความรู้เกี่ยวกับการวางแผนครอบครัวเป็นที่รู้จักแพร่หลายได้แก่ วิทยุ

ลีเวนทอล และวัตตส์ (Leventhal and Watts, 1966) ทดลองในเรื่องผลของการสูบบุหรี่โดยเสนอเนื้อหาที่น่ากลัว 3 ระดับ พบว่ากลุ่มที่เร้าให้กลัวในระดับสูงจะไม่ยอมไป x-ray และเลิกสูบบุหรี่ ซึ่งผู้วิจัยกล่าวว่าเป็นการหลีกเลี่ยงความกลัวและคำขู่คุกคาม

โรส เค.โกลด์เชน และแมกซ์ ราลิส (Rose K. Glodsen and Max Ralis, 1957) ศึกษาเรื่องการยอมรับนวัตกรรมของประชาชนในท้องถิ่นบางชั้น ทางด้านเกษตรกรรมและการรู้จักใช้บริการของคลินิกและโรงพยาบาล พบว่าการยอมรับเครื่องจักรที่ใช้แกสโซลีนไม่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับนวัตกรรมทางด้านเกษตรกรรมอื่น ๆ และมีความสัมพันธ์เพียงเล็กน้อยกับการยอมรับนวัตกรรมทางด้านการใช้บริการจากโรงพยาบาลและคลินิก นอกจากนี้ กลุ่มชาวนาที่รู้จักใช้เครื่องจักรจะเป็นกลุ่มที่มีระดับทางเศรษฐกิจสูง ระดับการอ่านออกเขียนได้สูง การยอมรับแบบแผนการค้าเนินชีวิตแบบชุมชนเมืองสูงกว่า และมีการเปิดรับสื่อมวลชนและติดต่อกับคนในสังคมสูงกว่าชาวนาที่มีระดับตรงข้าม